

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TARBIYANI
SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNING ROLI**

Abduraxmonova Dilshoda Sayfidin qizi ¹

¹ Ilmiy tadqiqotchi, Abdulla Avloniy nomidagi Pedagogik Mahorat Milliy Instituti
"Kattalar ta'limi" yo'nalishi magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:02.06.2025

Revised: 03.06.2025

Accepted:04.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

ekologik tarbiya,
boshlang'ich ta'lim,
innovatsion pedagogik
texnologiyalar, ekologik
ong, ekologik
madaniyat, loyiha
asosida o'qitish,
interaktiv metodlar,
ekologik tadbirlar,
o'quvchilar faoliyati,
barqaror rivojlanish.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni tahlil qilinadi. Global ekologik muammolar fonida bolalarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishning ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada interaktiv metodlar, loyiha usuli, multimedia vositalari va ekologik tadbirlar orqali o'quvchilarning ekologik bilim, ko'nikma va qadriyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shu bilan birga, mavjud muammolar va takliflar ham tahlil qilingan.

KIRISH. Bugungi kun ta'limining eng dolzarb vazifalaridan biri — iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi kabi global muammolarga nisbatan ongli munosabatni shakllantirishdir. Shu sababli, yosh avlodda ekologik tafakkur, mas'uliyatli xulq-atvor va tabiatga g'amxo'rlik hissini rivojlantirish zamonaviy tarbiyaning ustuvor yo'nalishiga aylanmoqda. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilari bu borada alohida e'tiborga loyiq auditoriyadir. Ular ekologik qadriyatlarni o'zlashtirishga ochiq va

ta'sirchan bo'lishi sababli, bu yoshda berilgan ta'lim butun hayoti davomida samarali ta'sir ko'rsatadi. Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Yangi O'zbekiston taraqqiyotining asosiy poydevori – bu sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash, ularni ona yurtga sadoqat, tabiatga e'tibor va g'amxo'rlik ruhida voyaga yetkazishdir"[1] Shu jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning ekologik bilimlarini chuqurlashtirish, amaliy ko'nikmalarini shakllantirish va ekologik masalalarga befarq bo'lmagan fuqarolarni tarbiyalash mumkin.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar — bu ta'lim jarayonini samarali, interaktiv va o'quvchilar qiziqishini uyg'otadigan usullar majmuasi bo'lib, ular ekologik tarbiyani shakllantirishda ham keng imkoniyatlar yaratadi. [2] Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning ahamiyati, ularning turlari hamda samaradorligi muhokama qilinadi.

1. Ekologik tarbiya tushunchasi va uning boshlang'ich sinf o'quvchilarida ahamiyati

Ekologik tarbiya — bu o'quvchilarda tabiatga hurmat, uning muhofazasi va saqlanishiga doir bilim, ko'nikma va qadriyatlarni shakllantirish jarayonidir[3]. Boshlang'ich sinflarda ekologik tarbiya yosh bolalar xulq-atvori, qiziqishlari va idrok darajasiga mos ravishda olib borilishi lozim. Bu davrda bolalarga tabiat qonunlarini tushuntirish, ularni tabiat hodisalari bilan yaqindan tanishtirish, ekologik axloqni shakllantirish muhimdir.[4]

Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi: tabiatni sevishtirish va asrashga undash, tabiatdagi hodisalarni kuzatish ko'nikmasini rivojlantirish, ekologik muammolar haqida dastlabki tushunchalar berish. Shu tariqa, bolalarda ekologik ong va mas'uliyatni rivojlantirish, ularning tabiat bilan uyg'un munosabatini shakllantirish mumkin bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari atrof-muhitni o'z holicha kuzatish, tahlil qilish, his qilish va unga nisbatan o'z munosabatini ifodalashga qodir yosh toifadir. Bu yosh davrida:

- **Tuyg'ular** kuchli;
- **Tabiatga qiziqish** yuqori;
- **Taqlid qilish, o'rnatish** kuchli;
- **Amaliy faoliyat** orqali ta'lim samaraliroq kechadi.

Shuning uchun ekologik tarbiyada innovatsion metodlarni qo'llash o'quvchilarning faolligini oshiradi, ekologik ongni chuqurlashtiradi va amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi.

Boshlang'ich sinflarda ekologik tarbiyaning vazifalari:

- Tabiatni sevishtirish va uni asrashga bo'lgan mehrni uyg'otish;
- Ekologik bilimlar, atrof-muhitni muhofaza qilishning ahamiyati haqida dastlabki tushunchalar berish;
- O'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish;
- Tabiat hodisalarini kuzatish va ularni tushunishga o'rgatish.

Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga "Tabiat — do'stimiz" mavzusida o'tkazilgan darslarda gullar, hayvonlar va daraxtlarning hayotdagi roli tushuntiriladi, ular bilan do'stona munosabatlar o'rnatishlari uchun kichik ekotadbirlar tashkil qilinadi.[4]

2. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va ularning ekologik tarbiyadagi o'rni

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonini an'anaviy metodlardan farqli ravishda, o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan, ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradigan usullarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda quyidagi innovatsion texnologiyalar keng qo'llaniladi:

➤ **Faollik va interaktivlik:** Innovatsion texnologiyalar o'quvchilarning faolligini oshiradi. Masalan, interfaol taqdimotlar, elektron o'yinlar, simulyatsiyalar orqali ekologik muammolarni amaliy tarzda tushunish imkonini beradi.

➤ **Tajriba va amaliyotga yo'naltirish:** Masofaviy laboratoriyalar, virtual ekskursiyalar, ekologik loyihalar yaratish orqali o'quvchilar o'zlari tajriba qiladilar, muammolarni hal qilishda qatnashadilar.

➤ **Ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish:** Muammolarni yechishda innovatsion yondashuvlarni qo'llash o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, ijodkorlikka undaydi.

➤ **Individual yondashuv:** Zamonaviy texnologiyalar har bir o'quvchining qobiliyatiga mos tarzda ekologik bilim va ko'nikmalarni shakllantirish imkonini yaratadi.

➤ **Ko'p tomonlama axborot manbalaridan foydalanish:** Elektron ensiklopediyalar, ilmiy maqolalar, videomateriallar yordamida kengaytirilgan bilim olish mumkin bo'ladi.[4][5]

Ekologik tarbiyada ko'p qo'llaniladigan innovatsion pedagogik texnologiyalar quyidagilar:

Interaktiv metodlar

Guruhda ishlash, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, rolli o'yinlar va viktorinalar yordamida o'quvchilar ekologik bilimlarni faol egallaydi. Masalan, "Tabiatni saqlaymiz" mavzusida o'tkazilgan interaktiv darsda o'quvchilar guruhlarga bo'linib, daraxtlarni kesishning oqibatlarini muhokama qiladilar va muammoni hal qilish bo'yicha yechimlar ishlab chiqadilar.

Loyiha usuli

O'quvchilar ekologik mavzularda kichik loyihalar yaratadi: masalan, maktab hududida axlat yig'ish aksiyasi, bog'da o'simliklarni ekish yoki qushlar uchun oziq-ovqat tayyorlash. Bunday loyihalar nafaqat ekologik bilimlarni chuqurlashtiradi, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi.

Afzalliklari:

- Mustaqil izlanishga o'rgatadi;
- Ekologik muammoni anglash va hal qilishga yo'naltiradi;
- Jamoada ishlash, mas'uliyat, rejalashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Multimedia va vizual vositalar

Video darslar, animatsiyalar va slaydlar orqali murakkab ekologik jarayonlar oddiy va tushunarli shaklda ko'rsatiladi. Masalan, "Suv aylanishi" mavzusidagi animatsiyalar o'quvchilarga tabiiy jarayonni jonli ko'rishga yordam beradi.

Afzalliklari

- **Ko'rish orqali tez va barqaror o'rganish**
- **Qiziqish va motivatsiyani oshiradi**
- **Murakkabtushunchalarni soddalashtiradi**
- **Interaktivlik imkoniyati**
- **Real hayotga yaqinlashtirish**

Pedagogik o'yinlar

Ekologik o'yinlar bolalar uchun o'rganishni qiziqarli qiladi. Masalan, "Ekologik kvest" o'yinida o'quvchilar tabiiy resurslarni tejash, chiqindilarni ajratish, ekologik xulq-atvor qoidalarini o'rganadilar.

Afzalliklari:

1. O'rganishni qiziqarli va faol jarayonga aylantiradi;
2. Amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi;
3. Jamoaviylikni rivojlantiradi;
4. Ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi;
5. Ko'p sezgi a'zolarini jalb qiladi;
6. Hissiy ta'sir kuchli bo'ladi.

Innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik tarbiyani amalga oshirishning afzalliklari

- O'quvchilarning ekologik bilimlari va ko'nikmalari yanada chuqur va mustahkam bo'ladi.
- O'quvchilarda tabiatga nisbatan hurmat va g'amxo'rlik hissi ortadi.
- Ularning mas'uliyatlilik va faollik darajasi oshadi.
- Innovatsion metodlar yordamida ekologik ta'lim jarayoni qiziqarli va motivatsion bo'ladi.
- Yangi pedagogik texnologiyalar ijtimoiy hamkorlik va jamoaviy ishni rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda innovatsion metodlarning samaradorligi

Innovatsion pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning diqqatini jamlash, ma'lumotlarni tez va chuqur o'zlashtirishda yuqori samaradorlik ko'rsatadi. Masalan, interaktiv o'yinlar yordamida o'quvchilar ekologik muammolarni o'zlari hal qilishga harakat qilib, nazariy bilimni amaliy tajribaga aylantiradi. Loyiha asosida ishlash esa ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Tajriba ko'rsatadiki, multimedia vositalari yordamida darslar yanada jonli va tushunarli bo'lib, o'quvchilarning ekologik tushunchalari kengayadi. Shu bilan birga, masofaviy ta'lim texnologiyalari pandemiya davrida ekologik tarbiyani davom ettirish imkonini berdi.

Innovatsion texnologiyalar yordamida shakllangan ekologik ong, o'quvchilarning tabiatga mehrini kuchaytiradi, ularni tabiatni asrashga faol jalb qiladi va kelajakda barqaror rivojlanish g'oyalari qo'llab-quvvatlashga tayyorlaydi.

Ekologik festivallar va tadbirlar

Toshkent shahridagi maktablarda o'quvchilar uchun ekologik mavzularda turli festivallar o'tkaziladi. Masalan:

1. "Yashil makon" aksiyasi

Afzalligi: Amaliy ko'nikma shakllanadi, ekologik xulq-atvor mustahkamlanadi.

2. "Tabiat do'stlari" ekologik festivali

Afzalligi: Bolalar ijodiy va jamoaviy ishlashni o'rganadilar, ekologik axborotdan foydali foydalanadilar.

3. "Ekologik kvest" o'yini

Maqsadi: Tabiat haqidagi bilimni amalda sinash, tezkor fikrlashni rivojlantirish.

4. "Eng toza sinf" tanlovi

Afzalligi: Doimiy ekologik xulq-atvorni shakllantiradi.[6]

5. "Ekologik viktorina" va intellektual o'yinlar

Afzalligi: Bilimlarni mustahkamlash va raqobat muhiti yaratish.

6. "Qayta ishlash – yangi hayot" ko'rgazmasi.

Afzalligi: Qayta ishlash madaniyatini singdiradi, ijodkorlikni rivojlantiradi.

7. Ekologik teatrlashtirilgan chiqishlar

Afzalligi: Bolalarda hissiy munosabat va badiiy tafakkur rivojlanadi.

8. "Tabiatni asraylik" rasmlar tanlovi

Afzalligi: Ekologik his-tuyg'ularni ifoda qilish, estetik didni shakllantirish.

Bu tadbirlar orqali bolalarda ekologik madaniyat, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik va barqaror rivojlanish g'oyalari shakllanmoqda [7].

Muammolar va takliflar

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Jumladan, ayrim maktablarda zarur texnika vositalari yetishmasligi, o'qituvchilarning innovatsion metodlarni samarali qo'llash uchun malakasi pastligi, ekologik tarbiyaga oid metodik materiallarning cheklanganligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarni muntazam qayta tayyorlash kurslarini tashkil etish, zamonaviy metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va ta'lim muassasalariga zamonaviy texnika vositalarini yetkazib berish zarur.

Shuningdek, ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali ekologik tarbiyaning samaradorligini oshirish mumkin. Sh. Mirziyoyev "Ekologik xavfsizlik

masalasi endi faqat tabiat muhofazasi emas, balki har bir oilaning, har bir hududning, har bir insonning hayot sifati bilan bevosita bog'liqdir." [8]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Ushbu texnologiyalar nafaqat ekologik bilimlarni oshirish, balki o'quvchilarda tabiatni asrashga bo'lgan mas'uliyat va qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi. Kelgusida innovatsion yondashuvlarni yanada takomillashtirish, o'qituvchilarning malakasini oshirish hamda ta'lim muassasalarida zamonaviy vositalarni keng joriy etish ekologik tarbiyani samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh.M. (2021). O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. www.prezident.uz
2. Rasulov, M. (2021). *Ekologik tarbiyaning metodik tizimi va boshlang'ich ta'limdagi imkoniyatlari*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
3. Tojiboyeva, D. (2019). *O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Qurbonova, M. (2020). *Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni rivojlantirish bosqichlari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Palmer, J., Orr, D., & Capra, F. (1998). *Ecological literacy: Educating our children for a sustainable world*. San Francisco: Sierra Club Books.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). *2024–2026 yillarda atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha Milliy strategiya*. [Rasmiy hujjat].
7. Ekomin.uz. (2025). *Ekologik tadbirlar va yoshlar ishtiroki*. <https://www.ekomin.uz>